

Simpozij »Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem«

Ljubljana, 18. in 19. november 1998

Nedvomno je bilo leto 1918 za Slovence usodnega pomena. Tega leta so se politični voditelji slovenskega naroda odločili, da si na ruševinah habsburške monarhije skupaj s Hrvati in Srbi zgradijo samostojno jugoslovansko državo. Začetna evforija ob »osvoboditvi« iz »ječe narodov«, kot so črno-žolto monarhijo poimenovali avstrofobi, se je hitro sprevrgla v bridko razočaranje. Kmalu je namreč postalo jasno, da bodo morali primorski in koroški Slovenci ostati izven matične države. Sanje o Zedinjeni Sloveniji so tako ostale neuresničene. Toda tudi tisti Slovenci, ki so imeli to »srečo«, da so se lahko zatekli pod okrilje jugoslovanske monarhije, so se morali sprijazniti z dejstvom, da je njihova nova domovina vse prej kot harmonična združba bratskih narodov. Slovenci torej leta 1918 ob ustanovitvi jugoslovanske države niso imeli pretiranih razlogov za slavlje. O takratnih slovenskih predstavah, sanjah, iluzijah in razočaranjih v zvezi z jugoslovansko državo so 18. in 19. novembra 1998 na simpoziju Slovenske matice spregovorili slovenski zgodovinarji.

Organizatorjem posveta je uspelo zbrati na enem mestu tako rekoč vse vrhunske slovenske strokovnjake za omenjeno problematiko. Zvenča imena predavateljev in zanimiva tema so pripeljali v dvorano Slovenske matice precejšnje število poslušalcev, simpozij pa je s svojim obiskom počastila tudi ljubljanska županja Vika Potočnik. Za konferenčno mizo pod portretoma slavnih prvoboriteljev za Zedinjeno Slovenijo Lovra Tomana in Janeza Bleiweisa se je v dveh dneh zvrstilo petnajst predavateljev.

Znanstveni posvet je z zanimivo razpravo *Od Habsburžanov h Karadjordjevićem – med strankarskim politikantstvom in iskanjem nove identitete* začel Peter Vodopivec. V referatu je ovrednotil različne razvojne dileme, s katerimi so se Slovenci soočali v zadnjih letih obstoja Avstro-Ogrske. Poudaril je, da se Slovenci v monarhiji niso opredeljevali samo v nacionalno-političnem smislu, ampak je bila pri njih zelo močna tudi deželna oz. pokrajinska zavest, pomembno vlogo pa je igral tudi tradicionalni avstrodinastični patriotizem. Prav tako je opozoril na takrat za slovenske politike zelo značilno nekritično in pogosto napačno ocenjevanje perspektiv o političnem in kulturnem povezovanju s Hrvati in Srbi. Sledil je referat *Jurija Perovška*, ki je predstavil izsledke svojih raziskav o mednarodnopravnih vidikih obstoja Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, hkrati pa natančno opredelil položaj Slovencev v omenjeni državni tvorbi. Državi SHS je bil posvečen tudi referat *Bojana Balkovca*, razprava *Darka Dolinarja* z naslovom *Univerza, literarna veda in nacionalna literarna zgodovina* pa se je izkazala za pomembno dopolnilo k sicer na simpoziju prevladujočim politično-zgodovinskim vsebinam.

Politične koncepcije znamenitega avstromarksista Henrika Tume nam je predstavil njegov biograf *Branko Marušič*. Opozoril je zlasti na že dobro znano Tumovo tezo o nujnosti ohranitve velike srednjeevropske gospodarsko-politične tvorbe na ozemlju avstro-ogrske monarhije, ki naj bi nudila najboljše pogoje za razvoj socializma. O razklanosti liberalnega prvaka Ivana Hribarja med lojalnostjo habsburški dinastiji ter panslovanskim čustvovanjem je imel zanimiv referat *Vasilij Melik*, ki je tudi zaključil dopoldanski del simpozija.

Popoldanski del posveta je začel *Walter Lukan* z referatom *Janez E. Krek in Jugoslavija*. Že takoj uvodoma je malo za šalo malo zares dejal, da bi se moral naslov njegove razprave pravzaprav glasiti *Krek in Velika Hrvaška*. S tem je takoj na začetku poudaril svoje nestrinjanje z hagiografijami o »velikem Jugoslovancu Krelu«, ki so nastajale po Krekovi smrti. Slednji naj bi po njegovem mnenju vse do nekaj mesecev pred smrtjo jugoslovansko vprašanje pojmoval »hrvaško-unitaristično«, kar pomeni, da bi se tako Srbi kot tudi Slovenci morali podrediti hrvaškemu državnemu pravu. Sledila je razprava *Franca Rozmana*, ki je predstavil reformne koncepte slovenskih socialdemokratov pred prvo svetovno vojno, hkrati pa jih umestil v širši avstrijski in evropski okvir. *Mirko Stiplošek* je v svojem referatu ovrednotil prizadevanja slovenskih politikov za oblikovanje slovenskega parlamenta v novoustanovljeni jugoslovanski državi.

Veliko zanimanja je vzbudil referat *Janka Pleterškega*, ki je spregovoril o odnosu prvaka Slovenske ljudske stranke Ivana Šusteršiča do jugoslovanske ideje. S tem v zvezi smo slišali nekatere ugotovitve, ki se ne skladajo povsem z ustaljenimi predstavami v slovenskem zgodovino-

pisju. Tako je Pleterski med drugim zatrdil, da Šusteršič ni bil zakrknjen sovražnik srbskega naroda, ampak je zgolj nasprotoval srbski državni ideji, ker je izključevala hrvaško državno pravo. Prav tako je izrazil mnenje, da Šusteršič ni razmišljal o samoslovenski državni tvorbi, ampak da je imela zanj »državotvorni pomen« samo jugoslovanska država. Popoldanski niz razprav je zaključil *Ervin Dolenc* z referatom *Slovenski intelektualci in avtonomizem*. Ob koncu prvega dne simpozija pa smo bili nato priča še živahni diskusiji med Lukanom in Pleterskim.

Drugi dan posveta smo slišali še štiri referate. *Boris Paternu* je opisal poseg pesnika Boža Voduška v razprave o jugoslovanskem vprašanju. Največ pozornosti poslušalstva je pritegnilo duhovito razmišljanje *Igorja Grdine* o politiki in načelih (pravzaprav o pomanjkanju le-teh) Antona Novačana, ki je za časa jugoslovanske kraljevine propagiral slovensko republiko (nato pa opustil to idejo, ko mu je kralj obljubil mesto konzula). Sledil je referat *Egona Pelikana* z naslovom *Primorci v Julijski krajini in Jugoslavija*, v katerem je ovrednotil težnje primorskih politikov v obdobju med obema vojnama; ti so iz svoje zatohle italijanske ječe gledali na Jugoslavijo kot na nekakšno »obljubljeno deželo«. Kot zadnji referent je nastopil *Boris Mlakar*, ki je predstavil kritično gledanje znanega publicista, pravnika in zgodovinarja Lojzeta Umeta na slovensko politiko v dvajsetih letih. Sledila je zanimiva zaključna razprava, med katero smo slišali tudi mnenje, da bi v bodoče morda kazalo, da se na podobnih posvetih poleg ravnanja slovenske politične elite ustrezno ovrednoti tudi doživljanje in odzivanje »navadnih« ljudi na prelomne dogodke v prekratni dobi.

Referati z omenjenega simpozija bodo objavljeni v posebnem zborniku, ki bo prav gotovo pomembno obogatil slovensko zgodovinopisje.

Andrej Rahten

Mednarodni simpozij

»Confini contesi. La Repubblica Italiana e il Trattato di pace di Parigi – Sporne meje. Republika Italija in mirovna pogodba v Parizu«

Cuneo (Piemonte, Italija), 28.–29. november 1997

Mednarodni znanstveni simpozij z zgornjim naslovom so novembra 1997 v Cuneu organizirali Zgodovinski inštitut za rezistenco Cunea in pokrajine, Pokrajina Cuneo in Vsedržavni odbor za proslavo 50. obletnice razglasitve Republike, izvolitve ustavodajne skupščine in razglasitve ustave. Piemontski inštitut za rezistenco z drugimi tovrstnimi deželnimi institucijami tvori znanstveno mrežo, ki jo strokovno poseeblja Vsedržavni inštitut za odpornišvo v Milanu. Čeprav bi po nazivu teh institucij lahko sklepali, da se njihovo znanstveno področje omejuje le na odpor, to ne drži. V bistvu so to polprofesionalni inštituti (*part time* raziskovalci), ki se z revijami, simpoziji in drugimi tovrstnimi instrumenti ukvarjajo s konceptualnimi vprašanji lokalne in splošne sodobne zgodovine. Spoznanja, do katerih se je v povojnih desetletjih dokopala ta dobro strukturirana znanost, so lahko del periferne stvarnosti, lahko pa posegajo po občeveljavnih temah, ki so pomembne za kraj, regijo, državo ali pa so bistveni kar za vse zgodovinopisje.

Ker komentiram znanstveni dogodek, ki se je odvijal v Cuneu, naj v razjasnitev zgoraj povedanega citiram klasično delo tamkajšnjega vidnega zgodovinarja Nuta Revellija *Il mondo dei vinti* (Svet premaganih), literature, ki je ob raziskovanju lokalnih razmer piemontskega sredogorja, postala bistvena za preučevanje splošno veljavnih tem izseljevanja (Turin) in posledičnega opustošenja teritorija. Iz lokalnih je torej zraslo veliko splošno monografsko delo, ki opisuje na eni strani nastanek italijanskega gospodarskega razcveta (Fiat, Olivetti), na drugi pa pavperizacijo gorskega sveta.

Ob povedanem je zanimivo to, da je prav ta del Piemonta dal najpomembnejši delež oficirskemu in političnemu kadru monarhije in postal kasneje izredno pomemben za specifično tamkajšnje rezistenco. Nestrinjanje neke konstitutivne italijanske aristokracije z deviacijami fašizma je bilo za monarhijo zelo moteče. Prav v okolici Cunea so se formirale partizanske skupine *Giustizia e liberta*, ki so sebi in državi v dvajsetmesečnih bitkah s fašisti in Nemci odkupile pot v demokracijo. Ker je